

ÇERKEZKÖY
TİCARET VE SANAYİ ODASI

FAS

ÜLKE RAPORU

Uluslararası İlişkiler Uzmanı

2021

İÇİNDEKİLER	SAYFA NO:
İçindekiler.....	2
Tablolar.....	3
1. GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. Coğrafi Konum.....	4
1.2. Siyasi ve İdari Yapı.....	5
1.3. Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	5
2. GENEL EKONOMİK DURUM.....	6
2.1. Ekonomik Yapı.....	6
2.2. Ekonomi Politikaları.....	7
2.3. Tarım.....	8
2.4. Sanayi.....	9
2.5. Hizmetler.....	10
2.5.1. Bankacılık.....	10
2.5.2. Turizm.....	10
3. DIŞ TİCARET.....	10
3.1. Fas'ın Dış Ticareti.....	10
3.2. Fas'ın İthalatında Başlıca Ürünler.....	11
3.3. Fas'ın İhracatında Başlıca Ürünler.....	12
4. BAŞLICA ÜLKELER İLE DIŞ TİCARET.....	13
4.1. Başlıca Ülkeler İtibarı İle İthalat.....	13
4.2. Başlıca Ülkeler İtibarı İle İhracat.....	13
4.3. Fas'ın Dış Ticaret Politikası.....	13
4.4. Tarifeler ve Diğer Vergiler.....	14
5. EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER.....	15
5.1. Yatırımlar, Yabancı Sermaye ve Mevzuatı.....	16
5.2. Ülkedeki Serbest Bölgeler (Özel Ekonomik Bölgeler).....	17
5.3. Ülkede İş Kurma Mevzuatı.....	17
6. TÜRKİYE İLE TİCARET.....	19
6.1. Türkiye – Fas Dış Ticaret Göstergeleri.....	19
6.2. Türkiye'nin Fas'a İhracatında Başlıca Ürünler.....	19
6.3. Türkiye'nin Fas'tan İthalatında Başlıca Ürünler.....	20
6.4. Çerkezköy'den Fas'a İhraç Edilebilecek Başlıca Ürünler.....	20
6.5. İkili Anlaşma ve Protokoller.....	21
6.6. İki Ülke Arasında Ticarete Karşılaşılan Sorunlar.....	21
6.6.1. Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları.....	21
6.6.2. Dağıtım ve Satış Kanalları.....	22
6.6.3. Pasaport ve Vize İşlemleri.....	22
6.6.4. Ticaret Yapısı ve Tercihleri.....	22
6.6.5. Pazarda Etkin Olmanın Koşulları.....	23

Tablolar

Tablo No:	Konu	Sayfa No
Tablo 1	Temel Ekonomik Göstergeler	6
Tablo 2	Fas'ın Dış Ticareti	10
Tablo 3	Fas'ın İhracatında Başlıca Ürünler	11
Tablo 4	Fas'ın İthalatında Başlıca Ürünler	12
Tablo 5	Fas'ın Başlıca Ülkeler İtibarıyla İhracatı	13
Tablo 6	Fas'ın Başlıca Ülkeler İtibarıyla İthalatı	13
Tablo 7	Doğrudan Yabancı Yatırım ve İstatistikleri	17
Tablo 8	Türkiye – Fas Dış Ticaret Göstergeleri	19
Tablo 9	Türkiye'nin Fas'a İhracatında Başlıca Ürünler	19
Tablo 10	Türkiye'nin Fas'tan İthalatında Başlıca Ürünler	20
Tablo 11	İkili Anlaşma ve Protokoller	21

1.GENEL BİLGİLER

Ülkenin Adı: Fas Krallığı

Başkent: Rabat

Nüfus: 36,9 milyon (2020)

Yüzölçümü: 710.850 km²

Devlet Başkanı: Kral VI. Mohammed

Başbakan: Saadeddine Othmani

Dışişleri Bakanı: Nasser Bourita

GSMH: 119,7 milyar \$ (2019)

Para Birimi: Fas Dirhemi / 1 Dolar: 8,89 Fas Dirhemi (Mayıs 2021)

Konuşulan Diller: Resmi diller: Arapça ve Berberice, Fransızca (resmi yazışmalarda, ekonomik ve kültürel yaşamda)

Etnik Yapı: Arap-Berberi: %99,1; Yahudi: %0,2; diğer: %0,7.

Önemli Siyasi Partiler: Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD), Özgünlük ve Modernlik Partisi (PAM), İstiklal Partisi (PI), Ulusal Bağımsızlar Birliği (RNI), Halk Hareketi (MP), Sosyalist Halk Güçleri Birliği (USFP), Anayasal Birlik (UC), İlerleme ve Sosyalizm Partisi (PPS).

Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar: Arap Afrika Kalkınma Bankası (ABEDA), Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu (AFESD), Arap Birliği (AL), Arap Para Fonu (AMF), Arap Mağrip Birliği (AMU), Afrika Birliği (AU), Arap Ülkeleri Ekonomik Anlaşmalar Konseyi (CAEU), Community of Democracies (CD), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), G-11, G-77, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Uluslararası Ticaret Odası (ICC) (ulusal komiteler), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (ICRM), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRCS), Uluslararası Hidrografi Örgütü (IHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Uluslararası Mobil Uydu Örgütü (IMSO), Interpol, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Parlamentolararası Birlik (IPU), Uluslararası Standartlar Teşkilatı (ISO), Uluslararası Telekomünikasyon Uydu Örgütü (ITSO), Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü (ITU), Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) (STK'lar), Arap Birliği (LAS), Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA), BM'nin Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki İstikrar Misyonu (MONUSCO), Bağlantısızlar Hareketi (NAM), Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) (gözlemci), İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC), Fransızca Konuşan Ülkeler Örgütü (OIF), Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) (ortak), Pasifik İttifakı (gözlemci), Paris Kulübü (ortak), Daimi Hakemlik Mahkemesi (PCA), Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA) (gözlemci), Birleşmiş Milletler (UN), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), BM Endüstriyel Gelişme Örgütü (UNIDO), BM Fildişi Sahilleri Barış Gücü (UNOCI),

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Dünya Posta Birliği (UPU), Dünya Gümrük Örgütü (WCO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO).

1.1 Coğrafi Konum

Afrika kıtasının kuzeybatı ucunda yer alan ve Kuzey'de Cebelitarık Boğazı ve Akdeniz, doğuda Cezayir, güneyde Moritanya ve batıda Atlas Okyanusu ile çevrili olan Fas, Cebel-i Tarık boğazına hâkim stratejik bir konuma sahiptir. Cezayir sınırı 1,617 km. Moritanya sınırı 1,213 km. olup Akdeniz ve Atlas Okyanusundaki sahil şeridi 3.500 kilometreyi geçmektedir. Kuzey'deki Sebta ve Melillia kentleri İspanyol idaresi altındadır. Atlas dağları ülkeyi güneyden kuzeye kesmekte, kuzeyde ise Rif sıradağları Akdeniz'e paralel olarak uzanmaktadır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

1.2. Siyasi ve İdari Yapı

1912-1956 yılları arasında Fransız ve İspanyol himayesinde kalan Fas, 1956'da tekrar bağımsızlığına kavuşmuş, zamanla Anayasa'ya dayalı meşruti bir krallık hüviyetine bürünmüştür.

Fas, Kral'ın geniş yetkilerle donatıldığı, iki meclisli (Temsilciler Meclisi ve Danışmanlar Meclisi) parlamenter bir monarşi rejimiyle idare edilmektedir. Kral hem Devlet Başkanı hem de dini liderdir (Amir Ul- Muminin/İnananların Emiri).

Başbakan ve "Egemenlik Bakanlıkları" olarak adlandırılan Adalet, İçişleri, Dışişleri ve Din İşleri Bakanları, Kral tarafından doğrudan atanmaktadır. Savunma Bakanlığını ve Genel Kurmay Başkanlığını ise bizzat üstlenen Kral, Başbakanın teklifi üzerine hükümeti oluşturacak diğer Bakanları da atamaktadır. Hükümet, Kral'a ve Temsilciler Meclisine karşı sorumludur. Ülke idari bakımdan 16 eyalet ile 2 valiliğe bölünmüştür. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

1.3. Nüfus ve İş Gücü Yapısı

Çorak ya da çöl bölgelerinin hemen hemen ıssız olmasına karşın Akdeniz kesimi ovaları ve Atlas Okyanusu'na yakın kuzey kesimlerdeki ovalar oldukça yoğun nüfus barındırmaktadır. Nüfusun büyük bölümü Berberi ve Araplardan oluşmaktadır.

Demografik profil ülkenin genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 25 yaşın altındaki nüfus toplam nüfusun %38'ine karşılık gelmektedir. Ülkede yaşayan yabancılar genellikle Fransız, İtalyan ve İspanyollardan oluşmaktadır. 4,5 milyon civarında Faslı yurtdışında yaşamaktadır. Bunların çoğunluğu Avrupa ülkelerinde yaklaşık yarısı Fransa'da ikamet etmektedir.

Fas'ın nüfusunun önemli bir kısmı Atlas Okyanusu'nu kıyısında bulunan şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Kazablanka, Rabat, Agadir, El Jadida, Kenitra gibi. Diğer taraftan, iç kesimlerde turizm başkenti Marakeş, tarım kesiminin yoğunlaştığı Meknes Fes şehirleri ve Akdeniz kıyısında bulunan Tanger, Tetoan, Nador ve Oujda diğer önemli şehirler olarak düşünülebilir. Şehirleşme ve nüfus hızlı artmaktadır. 36 milyonu aşan nüfusu olan Fas'ta nüfusun %40'ı şehirlerde, kalanı ise köylerde ve göçebe olarak yaşamaktadır.

Fas'ın en büyük sosyal meselesinden birisi şehirlere olan göçtür. Ülkede işsizlik fazla olup, işsizlerin toplam işgücüne oranı %10 civarındadır (IMF).

Başkent Rabat olup, nüfusu bir milyonu aşan şehirleri; Kazablanka, Fes, Marakeş, Meknes, Oujda, Sofi, Torger ve Tetovan'dır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

2.GENEL EKONOMİK DURUM

2.1 Ekonomik Yapı

Dünyanın en büyük fosfat yataklarına sahip olan Fas ekonomisini; tarım, imalat, balıkçılık ve turizm sektörü gelirleri ve dış ülkelerde çalışan Faslıların ülkeye getirdikleri dövizlerle ayakta tutmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren Fas, IMF ve Dünya Bankası ile iş birliği içinde başarılı bir ekonomik reform sürecine girmiş, bu çerçevede, dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi, yeni yatırım kanunu, özelleştirme programı ve bankacılık sisteminin iyileştirilmesine gidilmiştir. Fas ekonomisinin son 10 yılda tarım ve fosfata bağımlılığı azalarak, imalat ve hizmet sektörlerinin GSYİH'daki payları artmıştır. Yine de tarım Ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmakta, GSYİH, tarım sektörünün performansına göre yıllar itibariyle değişiklik göstermektedir.

Ülkede ekonomik aktivite Kasablanka ve Rabat etrafında yoğunlaşmıştır. Hükümet, az nüfuslu bölgelerdeki iş imkanlarını geliştirmek amacıyla yatırım teşvikleri uygulamaktaysa da köyden kente göç önlenememektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Tablo 1: Temel Ekonomik Göstergeler (%)

	2019	2020	2021	2022	2023
GSYİH (Cari Fiyatlar – milyar \$)	119,7	113,6	124,0	131,3	138,4
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar- %)	2,5	-7,0	4,5	3,9	3,7
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar- \$)	3.364	3.158	3.415	3.581	3.737
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	0,2	0,6	0,8	1,2	1,6
Cari Ödemeler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-4,1	-2,2	-3,8	-4,0	-4,0
Devletin Genel Net Borçlanmasının GSYİH'ya Oranı (%)	64,9	75,4	76,5	76,7	76,6
Toplam Yatırımların GSYİH'ya Oranı (%)	32,2	29,1	29,7	30,1	30,5
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	9,2	11,9	10,5	9,7	9,1
Nüfus (milyon)	35,587	35,952	36,313	36,670	37,022

Kaynak: EIU

2.2. Ekonomi Politikaları

Fas, Dünya Bankası tarafından önerilen bir ekonomik programı yürütmektedir. Ülkedeki sosyal ve ekonomik eşitsizliğin büyümedeki en önemli engel olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmesine kuşku ile bakan bir kesim de bulunmaktadır. Fas firmalarının özellikle Avrupa'dan gelecek rekabet karşısında zayıf kalmalarından korkulmaktadır. Hükümet iş çevrelerinin modernizasyonu konusunda bir kampanya başlatmıştır.

Turizm gelirleri ülkenin en önemli döviz girdi kaynağı konumundadır. Diğer önemli döviz kaynakları yurt dışında çalışan Faslı işçilerin gönderdikleri dövizler ve fosfat ihracatından elde edilen gelirlerdir.

Para birimi Dirham olup, Dirham'ın değeri Euro ve Dolardan oluşan bir sepet üzerinden hesaplanmaktadır. (Kaynak: IMF)

Fas, orta gelir düzeyinde bir ülke olarak kabul edilmektedir. GSYİH'nin yaklaşık 2/3'ü hizmetler sektörüne dayanmaktadır. İmalat sektörü GSYİH'nin yaklaşık %13'ünü, tarım sektörü ise GSYİH'nin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Madencilik sektörü ise GSYH'nin yaklaşık %4'ünü oluşturmaktadır. Dış borç yükünün fazla olmaması nedeniyle yaşanan küresel ekonomik krizden göreceli olarak daha az etkilenmiştir. Orta vadede ekonominin güç kazanması beklenmektedir.

Tablo 2: Sektörlerin GSYH'deki oranları

	Oranlar (%)
Tarım	12
İmalat	13
Hizmet	71
Madencilik	4

Kaynak: IMF, EIU

2.3. Tarım

2008 yılında Fas Tarım, Balıkçılık, Kırsal Kalkınma, Su ve Ormanlar Bakanlığının başlattığı Yeşil Fas Planı sayesinde, tarım sektörünün GSYH'sı 2008-2018 döneminde %5,3 ortalama yıllık artışla 125 milyar dirhem seviyesine ulaşmış olup ulusal GSYH'nin %14,8 ini oluşturmaktadır. Tarım sektörü aktif iş gücünün %40'ına (en az 4 milyon istihdam) ve kırsal alandaki iş gücünün de %80 ine istihdam sağlamaktadır. Fas'ın ihracatının %15-20'si tarım sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tüm tarım alanlarının sadece %15'i sulanabilir durumda olup, yağışlara bağımlıdır. Bu sebeple üretimde ve sektörel büyümede dalgalanmalar yaşanabilmektedir. Fas tarım sektörü 3 başlık altında düşünülebilir:

- Modern, özel sektör, sulanabilir, kapitalize edilmiş, ihracat odaklı (meyve ve sebzeler),
- Büyük kapasiteli barajlarla tarım yapılan süt, şeker, tohum ve lokal marketler için sebze ve meyve,
- Yağmura bağlı üretim yapılan Kuzey ve Batıda daha uygun koşullu hububat, zeytin, kırmızı et, süt, bakliyat ve daha az uygun koşullarda Güney ve Doğuda çoğunlukla hububat ve yoğun olmayan küçükbaş hayvancılık.

Tarımın önemli bir kısmı özellikle gübre, zirai ilaçlar ve makineleşme açısından geleneksel olarak gerçekleştirilirken, tarım sektörü ölçek ekonomilerinden yararlanmakta zorlanmakta, tarım sektörünün modernizasyonu için ise gerekli sermaye birikimi sağlanamamaktadır. Yabancı yatırımlar hükümet tarafından özendirilirken (istihdam, yeni teknoloji transferi ve dünya ekonomisine eklemlenme için) yabancı yatırımcılar için temel alanlar zeytin, üzüm, turunc, süt ve tropikal meyveler olarak özetlenebilir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

İhracat edilen ürünler ise temelde, taze meyve, turunçgiller, zeytin, domates ve sebzelerden oluşmakta ve temelde Avrupa ülkelerine (%60) ihracat yapılmaktadır. (Kaynak: <http://rekoltedunyasi.com>)

2.4. Sanayi

Fas sanayi sektörü GSYH'nin %29,1'ini temsil etmektedir. Sektör 1,2 milyon kişiye istihdam yaratırken, sanayi sektörleri içerisinde ise gıda, tekstil, konfeksiyon, kimya, mekanik metalürji, elektrik-elektronik

sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Öte yandan, Fas Yüksek Planlama Komisyonu (HCP) tarafından açıklanan sanayi sektörünün gelişimine ilişkin güncel rakamlara ise özet şekilde aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu sektörler içerisinde kimya sanayisi en çok gelişen sektör olarak öne çıkarken tüm sektörlerde 2017 yılına göre büyüme gözlenmektedir. (Kaynak: Uludağ İhracatçılar Birliği, Fas Ülke Raporu, 2020)

2.5. Hizmetler

Fas'ın hizmet sektörü başta turizm olmak üzere Ülkenin en çok istihdam yaratan sektörü olup, ulusal katma değer %57' sini yaratmaktadır. Ticaret, gayrimenkul ve emlakçılık, kamu idarelerinin hizmetleri, eğitim ve sağlık faaliyetleri tüm sektörün faaliyetlerinin %71'ini temsil etmekle birlikte ulusal katma değer %40'ını ve ulusal GSYH'nin %22'sini yaratmaktadır.

2.5.1. Bankacılık

Fas'ta bankacılık faaliyetleri ile ilgili alanları düzenleyen temel mevzuat "Bankacılık Kanunu"dur.

Bankacılık sektörü Afrika ülkelerine göre oldukça gelişmiş durumdadır. Afrika'nın en büyük 10 bankası arasında 3 Fas bankası bulunmaktadır. Temel ticaret ortakları Avrupa ülkeleri olması sebebiyle akreditif dahil uluslararası ödeme yöntemleri ticaret hayatında yoğun kullanılmakta ve bilinmektedir.

Fas genelinde yabancılar tarafından açılacak banka hesapları konusunda belirli sınırlamalar getirilmiştir. Aşağıda listelenen hesaplar dışında yabancıların bankada başkaca bir hesap açabilmeleri mümkün değildir.

- Döviz Hesabı: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.

- Döviz Çevrilebilen Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.

- Özel Hesaplar: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri tarafından geçici süreli aktiviteler için, akredite diplomatik temsilcilikler ve bunların yabancı çalışanları, uluslararası organizasyonlar ve bunların yabancı çalışanları, serbest bölgelerdeki veya offshore bölgelerindeki şirketler söz konusu hesabı açabilir.

- Uzun Dönemli Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri için dirhem olarak alınan ve transfer yapılamayan hesaplardır. Genelde satış gelirleri veya yatırım bedelleri için kullanılan bir hesap türüdür.

Döviz hesabı ve döviz çevrilebilen konvertibl hesaplarda serbest ve limit olmadan transfer yapılabilmesi mümkündür. Diğer taraftan söz konusu hesaplara sadece hesap sahipleri ve yetkili temsilcileri tarafından para yatırılmaktadır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

2.5.2. Turizm

Fas Dayanışma ve Sosyal Kalkınma Bakanının açıklamasına göre, 2021 yılı 1. çeyreği itibariyle Fas'a gelen turist sayısı, bir önceki yılın aynı dönemiyle kıyaslandığında %78 oranında düşüş göstermiş olup sektörün gelirleri korona virüs salgınından dolayı %69 oranında düşerek 601,71 Milyon Dolarlık kayıp kaydetti. Aynı bağlamda, Fas havalimanlarının ağırladıkları yolcu sayısı %70'lik düşüş göstermiş olup düşüşün 2023-2024 yıllarında devam edeceği vurgulandı.

Sektörün pandemiden kaynaklı etkilere karşı desteklenmesi adına 30 Haziran 2021 tarihine kadar sektörün çalışanlarının gelir vergisinden muafiyeti ile birlikte turizm, havacılık ve restorancılık

firmalarının kayıtlı çalışanları için 2.000 Fas Dirhemi değerinde aylık tazminat destek paketi olarak açıklanmıştır. Mezkûr destekten faydalanılması için 79.000 kişilik istihdam sağlayan 5.000 firmanın başvuru yaptığı ve en az 3.000 turizm rehberinin Bakanlık tarafından Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumuna kaydettirildiği belirtildi. (Kaynak:<https://www.moroccoworldnews.com/2021/05/342378/morocco-tourist-arrivals-drop-78-revenue-loss-mad-5-3-billion>)

3. DIŞ TİCARET

3.1. Fas'ın Dış Ticareti (milyon dolar)

Ülke ithalatında sanayi ürünleri öncelikli sıradadır. En fazla ithal edilen ürünler ham petrol, petrol yağları, makine ve ulaşım araçları, tekstil ürünleri ve kimyasallardır. Avrupa Birliği Fas'ın en önemli ticaret ortağı konumundadır. Fransa en önemli tedarikçi ülke konumunda olup İspanya ikinci en büyük tedarikçidir. Fransa aynı zamanda Fas'ın en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkedir.

Fas dış ticareti kolaylaştırıcı tedbirleri uygulamaya koymaktadır. Örneğin gümrük prosedürleri 2009 yılı haziran ayından itibaren bilgisayarlı online sisteme geçmiş durumdadır.

İthal edilen ürünler için gümrük vergileri dışında %0,25 oranında ithalat vergisi ve %20'ye kadar Katma Değer Vergisi uygulanmaktadır. Fas dış ticaret rejimini liberalleştirmeye devam etmektedir.

Tablo 3: Fas'ın Dış Ticareti (1000 dolar)

	2017	2018	2019	2020
İHRACAT	25.619.900	29.317.739	29.592.492	27.704.922
İTHALAT	45.083.716	51.253.928	51.067.504	44.518.195
DENGE	-19.463.816	-21.936.189	-21.475.012	-16.813.273
HACİM	70.703.616	80.571.667	80.659.996	72.223.117

Kaynak: Trademap

3.2. Fas'ın İhracatında Başlıca Ürünler (milyon dolar)

Tablo 3: Fas'ın İhracatında Başlıca Ürünler

KOD	ÜRÜN	2018	2019	2020	Değişim	Oran
3105	Gübreleme elementlerinden iki veya üç azot içeren mineral veya kimyasal gübreler, ...	2.812.893	2.546.847	3.105.279	558.432	22
8544	Yalıtımlı "emaye veya eloksallı" tel, kablo "koaksiyel kablo dahil" ve diğer yalıtımlı ...	3.302.398	3.549.374	3.042.345	-507.029	-14
8703	Motorlu arabalar ve esas olarak insan taşımak için tasarlanmış diğer motorlu taşıtlar, dahil. ...	3.573.074	3.442.217	2.974.891	-467.326	-14
2809	Difosfor pentaoksit; fosforik asit; polifosforik asitler (kimyasal olarak tanımlanmış olsun ya da olmasın)	1.477.111	1.413.013	1.200.014	-212.999	-15
6204	Kadın kız çocukları için takımlar, blazerler, elbiseler, etekler, takım etekler, pantolonlar, ...	1.210.470	1.176.377	866.087	-310.290	-26
8803	8801 veya 8802 pozisyonlarında yer alan uçak ve uzay araçlarının parçaları,	793.143	987.517	837.102	-150.415	-15
0307	Yumuşakçalar, insan tüketimine uygun, hatta tütsülenmiş, kabuklu olsun ya da olmasın, canlı, taze, soğutulmuş, ...	835.415	744.916	775.818	30.902	4
2510	Doğal kalsiyum fosfatlar ve doğal alüminyum kalsiyum fosfatlar, doğal ve fosfatlı ...	884.162	760.462	773.549	13.087	2

1604	Hazırlanmış veya korunmuş balık; balık yumurtalarından hazırlanan havyar ve havyar ikameleri	745.686	736.792	767.814	31.022	4
0702	Domates, taze veya soğutulmuş	684.872	784.486	767.038	-17.448	-2
8708	Traktörler için parça ve aksesuarlar, on veya daha fazla kişinin taşınması için motorlu araçlar, ...	174.633	327.525	580.651	253.126	77
8536	Elektrik devrelerini değiştirmek veya korumak veya bağlantı yapmak için elektrikli cihazlar ...	590.256	554.412	529.983	-24.429	-4
0805	Narenciye, taze veya kurutulmuş	445.097	509.172	524.330	15.158	3
0810	Taze çilek, ahududu, böğürtlen, sırt, beyaz veya kırmızı kuş üzümü, beктаşı üzümü ve ...	349.018	504.275	508.835	4.560	1
8541	Diyotlar, transistörler ve benzeri yarı iletken cihazlar; ışığa duyarlı yarı iletken cihazlar, ...	472.219	454.380	299.335	-155.045	-34
Tüm Ürünler		29.317.739	29.592.492	27.704.922	-1.887.570	-6

Kaynak: Trademap

3.3. Fas'ın İthalatında Başlıca Ürünler (milyon dolar)

Tablo 4: Fas'ın İthalatında Başlıca Ürünler

KOD	ÜRÜN	2017	2018	2019	Değişim	Oran
2710	Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar (ham petrol hariç); içeren müstahzarlar ...	5.771.638	5.345.362	3.071.874	-2.273.488	-43
8703	Başlıca insanların taşınması için tasarlanmış motorlu araçlar ve diğer motorlu araçlar. ...	2.383.655	2.193.826	1.427.170	-766.656	-35
1001	Buğday ve mahlut	972.196	960.377	1.423.722	463.345	48
2711	Petrol gazı ve diğer gaz halindeki hidrokarbonlar	1.662.273	1.462.003	1.270.233	-191.770	-13
8708	Traktör parçaları ve aksesuarları, on veya daha fazla kişinin taşınması için motorlu taşıtlar, ...	1.158.059	1.184.720	1.059.193	-125.527	-11
8544	İzoleli "emaye veya anodize" tel, kablo "dahil, koaksiyel kablo" ve diğer yalıtımlılar	1.302.957	1.289.134	959.824	-329.310	-26
8517	Telefon setleri, dahil. Hücresel ağlar veya diğer kablolu ağlar için telefonlar, ...	741.513	854.609	958.805	104.196	12
8803	8801 veya 8802 pozisyonunda yer alan uçakların ve uzay araçlarının parçaları, başka yerde sınıflandırılmamış.	821.151	849.693	775.809	-73.884	-9
2701	Kömür; kömürden üretilen briketler, ovoidler ve benzeri katı yakıtlar	744.325	807.519	638.995	-168.524	-21
8707	Gövdeler dahil taksiler, traktörler için, on veya daha fazla kişinin taşınması için motorlu taşıtlar, ...	729.601	775.325	600.912	-174.413	-22
1005	Darı ve mısır	495.087	544.504	567.973	23.469	4
8536	Elektrik devrelerini anahtarlama veya korumak için veya bağlantı yapmak için elektrikli cihazlar ...	617.376	613.996	547.549	-66.447	-11
8479	Başka yerde belirtilmeyen veya yer almayan, ayrı işlevleri olan makineler ve mekanik cihazlar ...	496.943	600.550	531.224	-69.326	-12

2503	Her türlü kükürt (süblimleştirilmiş kükürt, çöktürülmüş kükürt ve koloidal kükürt hariç)	855.594	719.684	515.451	-204.233	-28
3004	Terapötik veya profilaktik kullanım için karma veya karıştırılmamış ürünlerden oluşan ilaçlar, ...	423.011	450.357	494.857	44.500	10
Tüm Ürünler		51.253.928	51.067.504	44.518.195	-6.549.309	-13

Kaynak: Trademap

4. BAŞLICA ÜLKELER İLE DIŞ TİCARET

4.1. Başlıca Ülkeler İtibarıyla İhracat (milyon dolar)

Tablo 5: Başlıca Ülkeler İtibarıyla İhracat

ÜLKELER	2018	2019	2020	DEĞİŞİM	ORAN
İSPANYA	6.919.648	7.134.920	6.612.483	-522.437	-7
FRANSA	6.381.202	6.468.842	6.056.044	-412.798	-6
İTALYA	1.254.112	1.367.341	1.220.820	-146.521	-11
HİNDİSTAN	1.101.799	855.400	1.191.209	335.809	39
BREZİLYA	767.557	898.549	1.142.986	244.437	27
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETİ	1.379.120	1.163.737	987.648	-176.089	-15
ALMANYA	927.953	937.456	903.643	-33.813	-4
HOLLANDA	658.911	785.993	873.941	87.948	11
TÜRKİYE	590.260	652.737	602.117	-50.620	-8
BİRLEŞİK KRALLIK	830.129	727.720	566.658	-161.062	-22
BELÇİKA	473.989	467.849	399.657	-68.192	-15
PORTEKİZ	450.028	444.723	368.828	-75.895	-17
PAKİSTAN	348.410	369.521	315.558	-53.963	-15
ÇİN	457.256	579.794	263.922	-315.872	-54
FİLDİŞİ SAHİLİ	270.098	283.450	261.334	-22.116	-8

Kaynak: Trademap

4.2. Başlıca Ülkeler İtibarıyla İthalat (milyon dolar)

Tablo 6: Başlıca Ülkeler İtibarıyla İthalat

ÜLKELER	2018	2019	2020	DEĞİŞİM	ORAN
İSPANYA	8.106.186	7.948.025	6.783.381	-1.164.644	-15
ÇİN	5.037.380	5.181.673	5.428.752	247.079	5
FRANSA	6.091.606	6.236.671	5.340.188	-896.483	-14
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETİ	4.075.179	3.776.676	2.803.125	-973.551	-26
TÜRKİYE	2.293.732	2.665.874	2.433.128	-232.746	-9
ALMANYA	2.496.760	2.523.536	2.358.272	-165.264	-7
İTALYA	2.864.890	2.740.885	2.310.285	-430.600	-16
RUYSA FEDERASYONU	1.762.171	1.364.664	1.624.670	260.006	19
PORTEKİZ	1.326.299	1.410.372	1.173.490	-236.882	-17
SUUDİ ARABİSTAN	1.174.137	1.224.083	897.956	-326.127	-27
BREZİLYA	618.826	576.964	768.729	191.765	33

BELÇİKA	811.377	772.784	729.717	-43.067	-6
HİNDİSTAN	702.883	1.159.033	675.969	-483.064	-42
HOLLANDA	931.068	804.060	663.664	-140.396	-17
ARJANTİN	408.362	738.750	609.575	-129.175	-17

Kaynak: Trademap

4.3. Fas'ın Dış Ticaret Politikası

Fas devleti 1987 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamış olup 1 Ocak 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'nün bir üyesi olmuştur. Ülkenin dış ticarete ilişkin 13-89 sayılı kanunu uyarınca kamu güvenliği, kamu ahlakı, insan sağlığı, hayvanların, bitkilerin veya çevrenin korunması amacına yönelik tedbirler, sanatsal tarihi ve arkeolojik değer taşıyan eşyanın korunması ve ülkenin mali durumunda ortaya çıkacak değişiklikler saklı tutulmak kaydıyla ve belli miktar kısıtlamalarına tabi tutulan ürünler dışında tüm ürünlerin Fas'a ithalatı serbesttir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

İthalat işlemi sırasında ithalatı serbest olan ürünler için "İthalat Taahhüt, İthalat İzni, Ön İthalat Beyanı" vb. formlar ile ithalat taahhüdünde bulunulmalıdır. İthalat taahhüdünün, ithalatçı tarafından seçilen yetkili bir bankaya sunulması gerekmektedir. İthalat taahhüdü, gümrük işlemlerinin ve ödemelerin yapılması için gerekliliktir. Söz konusu uygulama Fas'tan yurtdışına para çıkışlarının kontrollü gerçekleşmesi ve bir izin sürecinin söz konusu olması sebebiyle gerçekleştirilmektedir. İthalat lisanslarının işlenmesi ve verilmesi "PortNet" adı verilen sistem üzerinde online olarak gerçekleştirilmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

19 Nisan 1994 tarihli ve 1308-94 sayılı Bakan kararı uyarınca, patlayıcı ve patlayıcı tozlar, ikinci el giysiler, ikinci el veya kullanılmış lastikler, halojenlenmiş yakıt bazı türevleri, halojenli türevleri kullanılan soğutma ekipmanları, motorlu taşıtların kullanılmış şasisleri gibi belirli ürünler üzerinde ithalat kısıtlamaları bulunmaktadır ve bu ürünler ithalat lisansına tabi tutulmaktadır.

Diğer taraftan, 2000 yılında yürürlüğe giren Fas-AB Gümrük Birliği, tarım ürünlerine de genişletilecek şekilde endüstriyel serbest ticaret alanı kurulmasına imkân vermiştir. Bunun dışında Türkiye, BAE ve ABD ile imzaladığı ikili Serbest Ticaret Anlaşmaları, Arap Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması, EFTA Devletleri ile Serbest Ticaret Anlaşmasının yanı sıra Agadir Anlaşması kapsamında Mısır, Ürdün ve Tunus ile tercihli gümrük vergisi oranlarının uygulandığı anlaşmaları bulunmaktadır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Ülkemiz tarafından, Fas menşeli sanayi ürünleri için uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili vergiler STA'nın yürürlüğe girdiği 2006 yılında kaldırılırken, Fas kademeli olarak söz konusu indirimleri gerçekleştirmiş ve 2016 yılı itibarıyla iki taraf da sanayi ürünlerindeki vergileri bazı istisnalar dışında sıfırlamıştır. Mevcut durumda Fas tarafından ilave önlem uygulanan ürün grupları sıcak sac, soğuk sac, kaplamalı ahşap paneller, buzdolabı, çelik ve demir boruları, tekstil ve hazır giyim, inşaat demiri ve filmaşındır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Öte yandan, tarım ürünleri konusunda taraflar, belirli sayıda tarım ürününe karşılıklı olarak tarife kotaları kapsamında gümrük vergisi indirimi ve/veya muafiyeti şeklinde taviz tanımışlardır.

Fas genelinde "Harmonize Gümrük Sistemi" uygulanmaktadır. Fas gümrük kodlarını uluslararası sisteme tam olarak entegre etmediği için Ülkemizde uygulanmakta olan GTİP kod uygulaması ile Fas'ta uygulanan HS kodları birebir örtüşmeyebilmektedir. Bu sebeple Ülkemiz 3 T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020

firmalarının Fas'a gerçekleştirecekleri ihracat işleminde Fas gümrük idaresinden ithalatçısına gümrük vergi oranlarını tespit ettirmeleri veya Ticaret Müşavirliğimize danışmaları maliyet hesaplarını daha sağlıklı yapmalarına imkân tanıyacaktır.

Fas tarafından gümrükler de risk esaslı sistem uygulanmakta, ithalatın ilk defa gerçekleşmesi durumunda gümrüklerde ilave kontroller ve laboratuvar testleri söz konusu olabilmektedir. Bu durumla ilgili ithalatçı firmadan mutlaka istenen belgeler ile birlikte ilave kontroller konusunda bilgi almakta fayda vardır.

Fas gümrük sisteminde dahilde işleme geçici kabul rejimi (ATPA), gümrük altında dönüştürme rejimi, hariçte işleme rejimi, geçici kabul rejimi, geçici ihracat rejimi, serbest endüstriyel depo rejimi, transit rejimi, drawback rejimi uygulanan dış ticaret rejimleridir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

4.4. Tarifeler ve Diğer Vergiler

Fas'ta ürün bazında değişmekle beraber genel anlamda anlaşma olmayan üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergisi oranları aşağıda listelenmektedir. Söz konusu vergi oranlarının istisnaları olabildiği gibi anlaşma imzalanan ülkelere uygulanan farklı oranlar söz konusudur. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

- İthalat Vergisi: %30

- Özel Vergi: %0,25

- Katma Değer Vergisi: %20

- Plastik muhteviyat barındıran ürünlerden ekolojik vergi adı altında mal değeri (ad valorem) üzerinden: %1

- Ahşap barındıran ürünlerden alınan ve tüm dünyaya uygulanan orman vergisi: %12

- Diğer taraftan, iç tüketim vergisi adı altında limonatalar, gazlı veya gazsız sular, maden suları, sofrasuları veya diğerleri, aromalı veya aromasız, biralar, şaraplar ve alkoller, enerji ürünleri ve bitümler, platin, altın veya gümüş eserler, üretilen tütün, elektronik sigara adı verilen elektronik cihazları ve benzeri cihazları şarj etmek için kullanılan sıvılardan vergi alınmaktadır.

- Kurumlar Vergisi genel oranı %31'dir.

Karla orantılı olarak vergi oranı değişebilmektedir (300.000 MAD'a eşit veya daha az %10, 300.001-1.000.000 MAD arasında %20, 1.000.000 MAD'dan fazla %31).

- Gelir Vergisi oranları baremlerine göre aşağıda listelenmektedir.

- Katma Değer Vergisi: %20'dir.

Bazı ürün grupları için %14, %10 ve %7'lik indirilmiş KDV oranları uygulanabilmektedir.

- İşyeri Rüsumu kira bedeline bağlı olarak; %30, %20, %10 olarak uygulanmaktadır.

Bu vergiler dışında Gayrimenkul İrad Vergisi, Konut Vergisi (Taxe d'Habitation) ile Belediye Hizmetleri Vergisi (Taxe des Services Communaux) uygulamaları bulunmaktadır.

5. EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

5.1. Yatırımlar, Yabancı Sermaye ve Mevzuatı

Küresel durgunluğun azaldığı 2013-2015 yılları arasında Ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda yıllık olarak ortalama 3 milyar dolar giriş olduğu gözlemlenmektedir. 2020 UNCTAD Dünya Yatırım Raporuna göre Ülkeye 2019 yılında giren yabancı yatırımlarda %55 azalma görülmüştür. 2019 yılında 1,6 milyon dolar yabancı yatırımın geldiği Ülkede yabancı yatırım stoku da 66 milyar dolara yükselmiştir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

En fazla yabancı yatırım çeken alanlar turizm, gayrimenkul, telekomünikasyon, ulaşım ve sanayi sektörleridir. Fransa en önemli yatırımcı ülke olup diğer önemli yatırımcı ülkeler İspanya, Birleşik Arap Emirlikleri ve İngiltere ve Almanya'dır.

Moroccon Investment and Development Agency (AMDIE), Sanayi Bakanlığı'na bağlı bir kurum olup, yatırım teşviklerinden sorumludur. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Yatırım sistemi liberal olup, pek çok sektör özel yatırıma açıktır. Yerel mevzuat karşısında yerli yabancı ayrımı yapılmamaktadır. Yatırımlarla ilgili olarak Fas makamlarınca son dönemde klasik hukuki uygulamalar çerçevesinde formalitelerin olabildiğince azaltıldığı bir sistem uygulamaya konulmuştur. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Fas'ta yatırım imkanlarına ilişkin olarak ayrıntılı bilgi alabilmek için (<http://www.invest.gov.ma/>) web sayfası ziyaret edilebilir.

5.2. Ülkedeki Serbest Bölgeler (Özel Ekonomik Bölgeler)

Fas'ta birkaç serbest bölge bulunmaktadır. En önemlileri aşağıda listelenmiştir:

- Export Processing Zone of Tangier
- Free Zones at Tanger Med Ksar el Majaz Melloussa 1 and 2
- Free Zone in Dakhla and Laayoune
- Free Storage Zone of hydrocarbons: Kbdana and Nador
- Export Processing Zone in Kenitra
- Casablanca Finance City
- Tangier Automotive City

Söz konusu serbest bölgelerde temelde vergi avantajları, yabancı para ile işlem kolaylığı, sosyal güvenlik ödemelerinde indirimler gibi önemli muafiyetler sağlanmaktadır. Her serbest bölgede sektörel odaklanma ve vergi muafiyetleri değişebilmektedir. Bu bölgelerde faaliyette bulunabilmek için belli kriterler uygulanabilmektedir (Örn: Cironun %85 inin ihracat kaynaklı olması gibi).

Detaylı bilgi için Fas Sanayi, Yatırım, Ticaret ve Sayısal Ekonomi Bakanlığının internet sitesinin yanı sıra serbest bölgelerin önemli bir kısmını işleten kamu şirketi olan MEDZ Groupe CDG'nin internet sitesinden bilgi alabilmek mümkündür:

<http://www.zonesindustrielles.ma/?search&lang=fr>,
<http://www.mcinet.gov.ma/>,
<https://www.medz.ma/index.php/en/>

5.3. Ülkede İş Kurma Mevzuatı

Öncelikle Fas genelinde uygulanan tüm yasal mevzuat çerçevesinde yerli yabancı ayrımı yapılmamakta, bununla bağlantılı olarak şirket kurarken ya da benzeri resmi işlemlerde yerli ortak aranmamaktadır.

Fas'ta genel olarak uygulaması bulunan şirket türleri; Limited Şirket (S.A.R.L), Anonim Şirket (SA), Ortak Adlı Şirket (SNC), Basit Komandit Şirket (SCS), Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket (SCA) olarak tanımlanabilirken en çok açılan şirket türü Limited Şirket (S.A.R.L) dir.

Yurtdışı şirketlerin şubesi açılabileceği gibi acenta ve irtibat bürosu kurulması Fas mevzuatına göre mümkün bulunmaktadır.

Fas'ta şirket kurmak, ülkenin 12 şehrinde faaliyet gösteren Yatırım Merkezlerindeki (Centre Régionale d'Investissement-CRI) "Tek Gişe" uygulaması sayesinde büyük oranda kolaylaştırılmıştır. Yatırım Merkezlerine ilgili belgeler ile başvurulması halinde yerli ortak, garantör benzeri uygulamalara gerek kalmaksızın şirket kuruluşu gerçekleştirilebilmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

6. TÜRKİYE İLE TİCARET

6.1. Türkiye – Fas Dış Ticaret Göstergeleri (milyon dolar)

Tablo 8: Türkiye – Fas Dış Ticaret Göstergeleri

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2018	2.293.732	590.260	2.883.992	1.703.472
2019	2.665.874	652.737	3.318.611	2.013.137
2020	2.433.128	602.117	3.035.245	1.831.011

Kaynak: Trademap

6.2. Türkiye'nin Fas'a İhracatında Başlıca Ürünler (milyon dolar)

Tablo 9: Türkiye'nin Fas'a İhracatında Başlıca Ürünler

KOD	ÜRÜN	2018	2019	2020	Değişim	Oran
8703	Motorlu arabalar ve esas olarak insan taşımak için tasarlanmış diğer motorlu taşıtlar, dahil. ...	189.831	182.281	131.694	-50.587	-28
7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamul ürünler	49.910	120.381	127.850	7.469	6
8407	Kıvılcım ateşlemeli pistonlu veya döner içten yanmalı pistonlu motor	130.880	110.357	79.133	-31.224	-28
8702	Şoför dahil 10 kişiden fazla kapasiteli motorlu araçlar	22.080	56.828	75.277	18.449	32
7216	Demir veya alaşımsız çelikten açılar, şekiller ve kesitler	85.391	80.764	68.355	-12.409	-15
8708	Traktörler için parça ve aksesuarlar, on veya daha fazla kişinin taşınması için motorlu taşıtlar, ...	46.762	46.223	47.110	887	2
4011	Yeni pnömomatik lastikler, kauçuktan	44.740	46.544	46.682	138	0
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutma veya dondurma ekipmanları, elektrikli veya diğer; sıcaklık ...	49.795	46.293	42.661	-3.632	-8
8704	Malların taşınması için motorlu araçlar, dahil. Motor ve kabinli şasi	73.265	86.937	39.928	-47.009	-54
7305	Dairesel kesitli ve > 406,4 mm dış çapa sahip borular ve tüpler, ...	7.731	29.725	34.842	5.117	17

7213	Demir veya alaşimsız çelikten çubuklar, sıcak haddelenmiş, düzensiz sarılmış kangallar halinde	17.836	42.495	30.326	-12.169	-29
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar (ham petrol hariç); içeren müstahzarlar...	9.018	68.821	28.255	-40.566	-59
5209	Ağırlıkça >= %85 pamuk içeren ve > 200 g/m ² ağırlığında pamuklu dokuma kumaşlar	33.071	34.223	27.768	-6.455	-19
9403	Mobilya ve parçaları, (koltuklar ve tıbbi, cerrahi, dişçilik veya veterinerlik hariç ...	20.789	22.725	26.196	3.471	15
7113	Kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplanmış metallerden mücevherat ve bunların aksam ve parçaları...	37.723	58.042	25.861	-32.181	-55
3917	Tüpler, borular ve hortumlar ve bunların bağlantı parçaları, örn. plastikten eklemeler, dirsekler, flanşlar	13.751	16.875	23.965	7.090	42
4811	Kâğıt, karton, selüloz vatka ve selüloz lif ağları, kaplanmış, emprenye edilmiş, kaplanmış, ...	15.888	18.253	23.789	5.536	30
5603	Dokunmamış kumaşlar (emprenye edilmiş, kaplanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş olsun olmasın)	14.472	18.996	22.546	3.550	19
7308	Yapılar ve yapıların parçaları "örneğin, köprüler ve köprü bölümleri, kilitli kapılar, kuleler, ...	5.918	13.729	19.571	5.842	43
3920	Ahşap veya diğer odunsu maddelerden lif levha (reçineler veya reçinelerle aglomere edilmiş olsun olmasın)	15.001	17.154	18.625	1.471	9

Kaynak: Trademap

6.3. Türkiye'nin Hindistan'tan İthalatında Başlıca Ürünler (milyon dolar)

Tablo 10: Türkiye'nin Hindistan'dan İthalatında Başlıca Ürünler

KOD	ÜRÜN	2018	2019	2020	Değişim	Oran
2710	Bitümlü minerallerden elde edilen petrol yağları ve sıvı yağlar (ham petrol hariç)	1.996.662	2.870.238	1.950.489	-919.749	-32
7113	Kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden mücevherat ve bunların parçaları ...	5.669	239.831	934.027	694.196	289
5402	Sentetik filament iplik dahil. Sentetik monofilamentler <67 desiteks (dikiş ipliği hariç ...	414.439	321.206	305.343	-15.863	-5
8708	Traktör parçaları ve aksesuarları, on veya daha fazla kişinin taşınması için motorlu taşıtlar	348.462	311.095	240.733	-70.362	-23
3204	Kimyasal olarak tanımlanmış olsun ya da olmasın sentetik organik renklendirme maddesi	171.889	180.140	215.569	35.429	20
8517	Telefon setleri, dahil. Hücresel ağlar veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	5.321	7.205	191.934	184.729	2.564
7102	İşlenmiş olsun ya da olmasın, ancak monte edilmemiş veya yerleştirilmemiş elmaslar (toplama için sökülmiş taşlar hariç ...	41.328	114.083	148.020	33.937	30
7601	İşlenmemiş alüminyum	145.689	518.995	144.035	-374.960	-72
3902	Propilen veya diğer olefinlerin polimerleri, ilk şekillerde	120.633	154.730	120.801	-33.929	-22
5509	Sentetik devamsız liflerden iplikler (dikiş ipliği ve perakende satışa sunulan iplikler hariç)	173.205	164.382	107.596	-56.786	-35
2933	Yalnızca nitrojen hetero atomlu heterosiklik bileşikler	54.693	67.724	96.680	28.956	43
8407	Kıvılcım ateşlemeli pistonlu veya döner içten yanmalı pistonlu motor	150.377	124.498	84.151	-40.347	-32
7222	Diğer paslanmaz çelik çubuklar ve çubuklar; paslanmaz çeliğin açaları, şekilleri ve kesitleri, başka yerde sınıflandırılmamış	42.800	67.880	73.895	6.015	9
8545	Karbon elektrotlar, karbon fırçalar, lamba karbonları, pil karbonları ve diğer grafit eşyalar ...	26.674	125.047	61.287	-63.760	-51

2601	Demir cevherleri ve konsantreleri dahil. Kavrulmuş demir piritler	0	0	54.853	54.853	#SAYI/0!
5205	Ağırlıkça >=%85 pamuk içeren, dikiş ipliği dışındaki pamuk ipliği	83.387	65.482	49.426	-16.056	-25
3901	Etilen polimerleri, ilk formlarında	26.839	51.461	46.667	-4.794	-9
2941	Antibiyotikler	34.567	40.366	41.712	1.346	3
3003	Terapötik veya profilaktik olarak karıştırılmış iki veya daha fazla bileşenden oluşan ilaçlar ...	37.009	35.752	36.020	268	1
2401	İşlenmemiş tütün; tütün döküntüsü	39.779	42.480	34.658	-7.822	-18

Kaynak: Trademap

6.4. Çerkezköy'den Hindistan'a İhraç Edilebilecek Başlıca Ürünler

Güçlü rakiplerin varlığına karşın bölgenin en gelişmiş ve liberal ülkelerinden biri olan Şili ile ülkemiz arasında yürürlükte olan Serbest Ticaret Anlaşması'nın da olumlu katkısıyla Türk ürünlerinin tanıtımına yönelik aktif bir strateji uygulanarak bu ülkeye yönelik ihraç ürünlerimizin çeşitlendirilmesi mümkündür. Ayrıca her iki ülkede, coğrafi konumları ve bölgesel ilişkileri nedeniyle kendi pazarları yanında, dahil oldukları bölgesel iş birlikleri kapsamında diğer pazarlara da giriş fırsatı sunmaktadır.

Tarım ve gıda ürünlerinden bisküvi, şekerli ve çikolatalı mamuller, zeytinyağı, zeytin, maya ve kuru kayısı; sanayi ürünlerinde ise demir/çelik çubuklar, traktörler, ısıtması elektrikle olmayan demir-çelik radyatör, jeneratörler, demir/alaşimsız çelikten profil, oto yedek parça, kauçuktan yeni dış lastikler, otomobil ve steysin vagonlar, ev tekstili, ağır iş makine ve cihazlarının aksam ve parçaları ve eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar Şili pazarında potansiyel arz etmektedir. Madencilik ve savunma sanayi sektörlerinde de iki ülke arasında iş birliği imkanları mevcuttur.

Çerkezköy'de üretimi gerçekleşen ve Şili'ye ihracat potansiyeli olan sektörler; otomobil, televizyon (özellikle LCD ve plazma), kozmetik ve kişisel hijyen ürünleri, spor giyim, ev hayvanları sektörüne yönelik ürünler ve geniş bant internet sistemleri. Ayrıca gerek çevresel duyarlılıklar çerçevesinde yenilenebilir enerjiye duyulan ilgi, gerekse uzun vadede tasarruf nedenleriyle hane halkları ve işyerleri tarafından güneş enerjisine yönelik talepte de düzenli bir artış gözlenmekte olup, güneş panelleri pazarı genişlemektedir. (Kaynak: Trakya Dış Ticaret İstihbarat Merkezi)

6.5. İkili Anlaşma ve Protokoller

Tablo 11: İkili Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA	İMZA TARİHİ
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	14.12.1993
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	01.07.1986
Serbest Ticaret Anlaşması	14.07.2009

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

6.6. İki Ülke Arasında Ticarete Karşılaşılan Sorunlar

6.6.1. Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO) üyesi olan Şili, WIPO kapsamında, aralarında Paris Konvansiyonu, Nairobi Anlaşması, Patent İşbirliği Sözleşmesi dahil, fikri mülkiyetin korunmasına ilişkin bir dizi anlaşmanın yanı sıra, DTÖ Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması kapsamında üstlendiği uluslararası taahhütleri iç hukuka aktarmış, aynı zamanda, ticari partnerleriyle akdettiği tercihli, ticaret düzenlemeleri kapsamında, telif hakları ve sınai mülkiyetin korunmasına ilişkin olanlar gibi, kimi zaman

uluslararası taahhütlerin ötesine gider şekilde, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin güçlü bir alt yapı inşa etmiştir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Şili Marka Tescil Birimi, Ulusal Sınai Mülkiyet Enstitüsü (Instituto Nacional de Propiedad Industrial-INAPI) 2009 yılından bu yana, 20.254 sayılı Kanun kapsamında, marka, patent, faydalı model, sınai tasarım tescil birimi olarak faaliyettedir. Fikri Mülkiyet Haklarına ilişkin korumanın güçlendirilmesi ve üstlenilen taahhütlerin yerine getirilmesi konusunda ilgili kurumlar tarafından münferit olarak yerine getirilen çalışmalar ilk defa 2016 yılında, oluşturulan Ulusal Sınai Mülkiyet Stratejisi ile ulusal düzeyde koordine edilir hale gelmiştir. Bu kapsamda, oluşturulan bir Çalışma Grubu tarafından, kısa ve orta vadede uygulanacak yaklaşık 60 tedbir belirlenmiş olup bunların arasında fikri mülkiyet haklarına ilişkin uyumsuzluklara yönelik tahkim mekanizması oluşturulması, adli makamlar, hâkim ve savcılar, gümrük otoriteleri dahil tüm ilgili tarafların fikri mülkiyet hakları konusunda eğitilmesi gelmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

ABD Merkezli, “Global Innovation Policy Center”, telif hakları ihlalleri konusunda cezai müeyyidelerin güçlendirilmesi, ilaçlarda zorunlu lisans ve patent korumasının güçlendirilmesi gibi alanlardaki boşlukların altı çizilmektedir. Şili, 2007 yılından bu yana, ABD’nin, “Special 301 Priority Watch List” kapsamında yer verdiği ülkelerden biridir. Bu kapsamda, fikri mülkiyete ilişkin korumanın güçlendirilmesi gereğine işaret edilen alanlar arasında, uydu sinyali taşıyan kripto programlara ilişkin teknolojik korumanın güçlendirilmesi, internet yoluyla yapılan korsanlığa karşı, internet üzerinden hizmet sağlayan sunucuların korunmasının güçlendirilmesi gibi alanlar gelmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Ulusal Gümrük İdaresi ve Emniyet Teşkilatı verilerine göre, 2016 yılı itibarıyla, 21.6 Milyon Dolar değerinde, 946.709 adet sahte mal ele geçirilmiştir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

6.6.2. Dağıtım ve Satış Kanalları

Perakende sektörü kaydedilen ekonomik büyümeye paralel önemli ölçüde gelişmiştir. Ülkede yaygın ağlarla “hipermarket” veya “süper market”, “çok katlı mağaza”, “zincir market” şeklinde yapılarla faaliyet gösteren perakende sektörü aynı zamanda Arjantin, Peru, Brezilya gibi diğer Latin Amerika ülkelerinde de varlık göstermektedir. Büyük marketler, doğrudan üreticiden ya da distribütör firmalardan alım yapmaktadır. Özellikle gıda sektöründe, kâr marjını yüksek tutmak üzere, ülkenin yaş meyve sebze konusundaki rekabet avantajı da kullanılarak doğrudan (üreticiden) satın alım tercih edilebilmektedir. Küçük alıcılar ithalat yoluyla alım yapmaktan ziyade distribütör firmalardan alım yapmayı tercih etmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Öte yandan, gelir dağılımındaki bozukluğun da bir etkisiyle, gelir düzeyi düşük seyreden kesimlerin küçük bakkal-market (convenience store-tiendas convenientes) şeklindeki satış kanallarını da tercih ettikleri görülmektedir. Tüketim oranının, nüfusun en yüksek seyrettiği 8 T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020 Santiago’da, şehrin zengin kesimlerinde yeni markalar ve uluslararası markalar dominant durumda olup “butik” türü mağazalar yaygındır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Online satış kanalları da son yıllarda revaçta olup özellikle elektronik eşya, giyim eşyası ve gıda sektörüne yönelik e-ticaret ivme kazanmıştır. Kişisel bilgisayar ve internet kullanımındaki artış, mobil telefon kullanımının yaygın olması bu eğilimi güçlendirmiştir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

6.6.3. Pasaport ve Vize İşlemleri

Resmi ve umuma mahsus pasaport sahibi iki ülke vatandaşları, 90 güne kadar kalış süreli seyahatlerinde karşılıklı olarak vizeden muaftırlar. (Kaynak: Dışişleri Bakanlığı)

6.6.4. Ticaret Yapısı ve Tercihleri

Görelî küçük pazar ölçeğine rağmen Şili, tüketim eğilimi yüksek bir ülkedir. Gıda, hazır giyim, kozmetik, ayakkabı, unlu mamul, şekerleme ürünleri, içecek gibi kalemler itibarıyla kişi başına düşen harcamaların diğer Latin Amerika ülkelerinin üzerinde seyrettiği görülmektedir. Yeni ürün ve marka denemeye açık bir tüketici kitlesi bulunmaktadır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Ticarete açık pazar yapısı, yerli üretimin belirli alanlarla kısıtlı olması gibi etmenlerin, Şili'yi hemen her tür mamul madde anlamında uluslararası markaların hakimiyetine bıraktığı tespitinde bulunmak mümkündür. Bu durum tüketici tercihlerini de etkilemektedir. Nitekim, hemen her sosyal kesimde "marka"ya dayalı tüketim bir prestij göstergesi olarak algılanmakta ve tercih edilmektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Tüketicilerin modern yaşamın dayattığı hızlı tempo, özellikle Santiago ve Santiago'nun da içinde yer aldığı "Region Metropolitana" da trafik yoğunluğu gibi nedenlerle zamandan tasarruf etmek adına, genellikle, tek bir noktada alışverişi yapmayı tercih ettikleri tespitinde de bulunmak mümkündür. Şehrin zengin muhitlerinde ise daha ziyade "butik" şeklinde faaliyet gösteren lüks mağazalardan alışverişler yaygındır. Ancak, pazarın hala Çin kaynaklı ithalata teslim olduğu, pek çok ürün segmentinde, geniş kitlelere hitap eden düşük fiyatlı ürünlerin tercih edildiği söylenebilir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Satışlar sezonlara göre değişim arz etmektedir. Mesela, genel olarak şekerli mamul tüketiminin yüksek olduğu bir ülke olan Şili'de, çikolata tüketimi açısından genel anlamda her daim olumlu ve istikrarlı denebilecek bir satış trendi söz konusu olsa da çikolata satışları sezonsal olarak artış göstermektedir. Çikolata satışlarında ürünlerdeki "kakao" miktarı önemli bir belirleyici olabilmekte, daha sağlıklı olduğu için "dark chocolate" tercihi yaygın gözükmemektedir. Fiyatlar kakao fiyatlarındaki dalgalanmaya bağlı bu kategori için daha çok oynaklık arz etmekte ise de daha ziyade üst gelir segmentinin tercihi olması nedeniyle satışlarda bariz bir azalma gözlenmemektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Gelir ve eğitim seviyesi arttıkça, son yıllarda, organik/sağlıklı ürünlerin tüketimi de artmaktadır. Organik kozmetik kullanımı da yaygındır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Obezite yaygınlığı nedeniyle, tüm gıda ürünlerinde gıdanın içerdiği, "tuz", "kalori" ve "şeker" oranına göre, etiketlemenin zorunlu olduğu ülkede, düşük kalorili/light ürün kullanımı da yaygınlaşmaktadır. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı)

Pazarda doğrudan satışın yanı sıra on-line satışın artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle, Noel, Paskalya satışları ya da mağazaların dönem dönem satışları artırmak üzere hayata geçirdikleri "Black Friday" türü indirim dönemi satışları on-line satışları doğrudan etkilemektedir.

6.6.5. Pazarda Etkin Olmanın Koşulları

Ticarete, alıcı ve satıcının doğrudan bir araya gelmesi / yüz yüze iletişim yaygındır ve tercih edilmektedir. Şili ticaret erbabı, ülkenin yaklaşık 40 yıldır kesintisiz sürdürdüğü serbest ticaret politikalarının etkisiyle ticaret yapmaya yatkındır. Öğle ve akşam yemekleri iş görüşmeleri için tercih edilebilmekte, firma ziyaretleri yapılması düşünülüyor ise gerekli bağlantıların/randevuların önceden alınması zaruret arz etmektedir. Son yıllarda, ilgili ülke iş çevrelerinin birbirleriyle doğrudan temas edebilecekleri her tür ortamın (Fuar, sektörel ve/veya ihracat ürünlerinin tanıtımına yönelik sergi vb. etkinlikler) ticaret erbabının birbirlerini daha yakından tanımaları ve karşılıklı güvenin tesisi açısından giderek artan önem taşımaya başladığı düşünülmektedir.

İthalat-ihracatta ABD Doları cinsinden ödeme yaygındır. Kredi kartı ve çek kullanımı hemen her alanda mümkündür.

İthalat-ihracatta ABD doları cinsinden ödeme yaygındır. Kredi kartı ve çek kullanımı hemen her alanda mümkündür.

Resmi ve diğer tatiller için bkz. (<https://www.feriados.cl/>) Haftalık çalışma süresi 45 saattir. (09:0018:00) Fazla mesai ödemesi kanunen gereklidir.

Şili'de bir süredir tartışmaları devam eden, haftalık çalışma saatinin 45 saatten 40 saate indirilmesine ilişkin yasa tasarısı (Proyecto de 40 Horas), 86 lehte, 33 karşıt ve 31 çekimser oyla 2019 yılı Kasım ayında Temsilciler Meclisinde onanmıştır. Komünist Parti tarafından yapılan yasama teklifinin Senato'da görüşülmesine devam edilmektedir.

Şili hukuku yabancı yatırımcının vize veya oturma izni almasını şart kılmamakla birlikte 90 günden fazla kalmayı planlayan yabancı yatırımcının, bir yıl süre ile verilen "Inversionista Temporal" ve "Visa de Empresario" olarak adlandırılan vizeye başvurması mümkündür. Böylelikle, bir yıl boyunca ülkede ikamet ve özel herhangi bir kısıtlama olmaksızın yasal faaliyet yürütmelerine imkân tanınabilmekte, ayrıca yıl sonunda, Şili sürekli ikamet için başvuruda bulunabilme imkânı sağlanabilmektedir.

Ayrıca, bir şirkette çalışmak için Şili'ye giren yabancılar iş sözleşmesinin bulunması kaydıyla geçici ikamet izni alabilmektedir. Bu izin iki yıl için sözleşmede belirtilen işveren için özel olarak çalışmasını sağlar ve aynı uzunlukta, ek süre için uzatılabilir. Ancak, ilk iki yılın ardından çalışan sürekli ikamet için başvurabilir. İş sözleşmesinin feshi halinde ise çalışanın 30 gün içinde alternatif bir vizeye başvurma zorunluluğu bulunmaktadır. Daha detaylı bilginin (www.extranjeria.gov.cl) adresinden temini mümkündür.

Dünya Bankası, Şili'de şirket kurulum süresini ortalama 6 gün olarak hesaplamaktadır.